

Н. РУДІЧЕВА

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування навичок раціонального читання молодших школярів

УДК 378.147:37.016:003-028.31

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РАЦІОНАЛЬНОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наталія Рудічева

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна
nana122455@mail.ru

Анотація. У статті з'ясовано, що основним завданням сучасного педагогічного ВНЗ є професійна підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Провідними завданнями вищої освіти визначено формування вмінь і навичок, а в більш широкому розумінні – компетентностей.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито підходи до визначення поняття «читання», висвітлено механізм читання. Відповідно до рівня сформованості навички читання виділено типи читання. Детально представлено складові навички читання: смислову та технічну.

У статті взято за основу визначення О. Андрєєва та Л. Хромова «раціональне читання», що трактується як суцільне читання тексту, що забезпечує повне та якісне засвоєння прочитаного і виконується нетрадиційними методами. Критерієм для оцінки рівня сформованості навички читання є продуктивність читання – інтегрований показник, що враховує як кількісно-якісну оцінку, так і об'єм засвоєного матеріалу за одиницю часу. Вивчено і представлено стан сформованості навичок раціонального читання в майбутніх учителів початкової школи. Аналіз отриманих результатів свідчить про низькі показники продуктивності в групі студентів. Доведено, що під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу доцільно ознайомлювати майбутніх учителів з навичками раціонального читання, що сприятиме формуванню навички раціональної роботи з книгами та іншими джерелами інформації, розвитку гнучкого творчого мислення, швидких реакцій, раціональної організації навчальної праці, самоконтролю та самооцінки.

Ключові слова: читання; раціональне читання; учитель початкових класів.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ФОРМИРОВАНИЮ НАВЫКОВ РАЦИОНАЛЬНОГО ЧТЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Наталья Рудичева

кандидат педагогических наук, доцент

Харьковский национальный педагогический университет
имени Г. С. Сковороды
г. Харьков, Украина

Аннотация. На основе анализа психолого-педагогической литературы раскрыты разные подходы к определению понятия «чтение», механизм чтения. Согласно уровню сформированности навыка чтения выделены типы чтения. Детально представлены составляющие навыка чтения: смысловая и техническая.

В статье мы берем за основу определение О. Андреева и Л. Хромова «рациональное чтение», которое ученые трактуют как сплошное чтение текста, обеспечивающее полное и качественное усвоение прочитанного и выполняется нетрадиционными методами. Критерием для оценки уровня сформированности навыка чтения выступает производительность чтения – интегрированный показатель, учитывающий как количественно-качественную оценку, так и объем усвоенного материала за единицу времени. Изучено и представлено состояние сформированности навыков рационального чтения у будущих учителей начальных классов. Анализ полученных результатов свидетельствует о низких показателях производительности в группе студентов.

Целесообразно при изучении дисциплин психолого-педагогического цикла знакомить будущих учителей с навыками рационального чтения, что будет способствовать формированию навыка рациональной работы с книгами и другими источниками информации, развитию гибкого творческого мышления, быстрых реакций, рациональной организации учебного труда, самоконтроля и самооценки.

Ключевые слова: чтение; рациональное чтение; учитель начальных классов.

TRAINING FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL FOR TEACHING RATIONAL READING TO PRIMARY SCHOOLCHILDREN

Nataliia Rudichieva

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine
nana122455@mail.ru

Abstract. The main task of a modern pedagogical institution is a teacher's professional training, who is able to provide comprehensive development of an individual as a personality and a supreme value of a society. Forming skills and abilities, and in the broad sense – competences – is becoming the principal aim of the higher education.

The analysis of books on psychology and pedagogy allows to reveal various approaches to defining the concept of 'reading', mechanism of reading. In accordance with the level of reading skill formation, four types of reading have been defined: reading of letters, syllables, words, and concepts. The components of the reading skill, namely semantic and technical have been detailed. The criterion for assessing the semantic component of reading skills is the coefficient of material assimilation. The technical component of the reading skills (reading technique) is presented by the way of reading, correctness, expressiveness, and speed.

In the article we use as a basis the term introduced by O. Andrieiev and L. Khromov – 'rational reading', which is interpreted as continuous reading of a text, that ensures complete and qualitative mastering of the read text and is performed by non-traditional methods. The criterion for assessing the level of the formation of the reading skills is the performance of reading – an integrated indicator that takes into account both the quantitative and qualitative assessment and the amount of

material absorbed per unit of time. The degree of primary school teachers' rational reading skills has been studied and presented.

The analysis of the obtained results proves low performance indicators in the students' group. Along with the high speed of reading, the level of content assimilation is very low (45%). Even low reading speed does not ensure full comprehension.

It is advisable to inform future teachers of the skills of rational reading which contributes to forming the skills of rational work with books and other sources of information, the development of flexible creative thinking, rapid reactions, the rational organization of educational work, self-control and self-assessment while studying the disciplines of the psychological and pedagogical cycle.

Key words: reading; rational reading; primary school teacher.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна система освіти України перебуває в стані змін, що викликано як входженням України до європейського освітнього простору, так і стрімким накопиченням інформації в різних галузях науки і техніки. Провідними завданнями освіти як початкової, так і вищої визначено формування вмінь і навичок, а в більш широкому розумінні – компетентностей.

У цьому сенсі не викликає сумніву необхідність розвитку однієї з базових навичок – навичок читання. Її розвиток дає змогу ефективно працювати з великим обсягом інформації, що є, на нашу думку, основною запорукою успішності в подальшій професійній діяльності.

Навчання читанню є однією з головних задач, що постає перед учителем початкової школи. Стрімкий розвиток науки і технологій зумовлює швидке накопичення інформації, яку потрібно обробляти і засвоювати. Одним із шляхів вирішення вказаної проблеми є глибоке осмислення й усвідомлення необхідності підготовки вчителів, які володіють різноманітними навичками раціонального читання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема читання і розуміння тексту актуальна і постійно перебуває в полі зору вчених. Активно розробляються такі аспекти цього питання, як роль установки в процесі сприйняття тексту, відтворювальна уява (Г. Граник, А. Самсонова, Д. Узнадзе), вироблення стійкої мотивації розуміння текстів (М. Матюхіна, І. Тихомирова). Наукові дослідження з проблеми формування навичок раціонального читання висвітлено в працях О. Вашуленка, І. Ільсова, В. Ляудіса, І. Усачової та інших. Але проблема підготовки майбутніх учителів до формування навичок раціонального читання в молодших школярів не була окремо висвітлена.

Формулювання цілей статті. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури розкрити поняття «читання», важливість оволодіння навичками раціонального читання та вивчити стан сформованості навичок раціонального читання в майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній психолого-педагогічній літературі наявні різноманітні підходи до визначення змісту поняття «читання».

У словнику-довіднику «Педагогическое речеведение» читання визначається як «вид мовленнєвої діяльності, спрямований на змістовне сприйняття графічно зафіксованого тексту» [11, с. 281]. Поняття «читання» в психологічному словнику визначено як «вид психічної діяльності; виявляється в асоціюванні із зображеннями літер звукових елементів мови (звуків, складів, слів, фраз)» [13, с. 209].

Видатний психолог С. Рубінштейн давав таке тлумачення поняття: «Читання не є просто механічною операцією перекладу письмових знаків в усне мовлення. ... Оскільки читання включає розуміння прочитаного, воно являє собою своєрідну розумову операцію ... є більш важкою операцією, ніж розуміння усного мовлення... (його) завдання полягає в тому, щоб за словами тексту, що дає сукупність опорних точок, як умову задачі, – правильно реконструювати його зміст як смислове ціле. Самостійне читання передбачає достатній розумовий розвиток і, в свою чергу, веде до подальшого розумового розвитку» [14, с. 477 – 478].

Особливу увагу на тісний зв'язок мислення і читання звернула М. Доналдсон. Дослідниця дійшла висновку, що надруковане або написане слово, вилучене з конкретної ситуації, полегшує перехід до використання мовленнєвого матеріалу в абстрактному плані, а, отже, і до абстрактного мислення [5, с. 117]. Сприймаючи текст, читач виділяє в ньому окремі ланки, які є для нього найбільш суттєвими, і синтезує ці ланки в єдине ціле. Пам'ять при цьому – оперативна і довготривала – допомагає мисленню [3, с. 19]. Сприймання й розуміння тексту безпосередньо пов'язані з осмисленням і пам'яттю.

У методиці викладання літератури В. Маранцман розглядає поняття «читання» як складну творчу діяльність, що протікає в тісному взаємозв'язку з аналізом літературного твору: «Читання і аналіз художнього твору є послідовними сходами сприймання мовленнєвого мистецтва» [9,

с. 142]. Від якості сприймання залежить характер і рівень розуміння тексту, його повнота, глибина і точність [3, с. 19].

У своїй роботі ми будемо трактувати поняття «читання» як вид мовленнєвої діяльності людини, що полягає у відтворенні звукової форми слів за їх графічною (буквеною) моделлю і характеризується двома взаємопов'язаними сторонами: технічною (рух очей і мовленнєва діяльність) і розумовою (сприймання і розуміння прочитаного, тобто взаємодія почуттів і думок читача).

Метою читання, як уважає вчений О. Вашуленко, є отримання інформації з того питання, яке цікавить читача, а мотивами такі: соціальні, обумовлені запитом суспільства (тобто отримання інформації, необхідної для діяльності, спрямованої на розвиток суспільства); особистісні, що спрямовані на власний розвиток, естетичне переживання.

Залежно від цільової установки розрізняють переглядове, ознайомлювальне, вивчаюче і пошукове читання [7, с. 57 – 58].

Зріле вміння читати передбачає як володіння усіма видами читання, так і легкість переходу від одного його виду до іншого залежно від зміни мети одержання інформації з цього тексту. Результатом читання є розуміння або вилучення інформації з прочитаного з різним ступенем точності і глибини.

У довідниковій літературі поняття «уміння» (синонім – компетенції) трактується як «засвоєна людиною здатність виконання дій... Уміння – вища людська якість, формування якої є кінцевою метою освітнього процесу, його завершенням» [10, с. 225 – 226]. Безпосередньо поняття «навичка» розглядається як «специфічний «автоматизований» компонент уміння» [10, с. 120].

Можна виокремити кілька рівнів формування навички читання: 1 рівень (елементарного читання), що включає: безпомилкове диференціювання буквених знаків, безпомилкове читання слів, розуміння сенсу слів, розуміння сенсу речень; 2 рівень (грамотного читання вголос), що включає: розуміння загального змісту тексту, уміння виділяти головну думку тексту, розуміння пов'язаності й послідовності подій, уміння знаходити задану інформацію, уміння переказати зміст; 3 рівень (грамотного читання про себе), що включає: розуміння загального змісту тексту, уміння виділяти головну думку, розуміння пов'язаності й послідовності подій, уміння знаходити задану інформацію, уміння переказати зміст; 4 рівень (грамотного читача), що включає: розуміння

зв'язку інформації, рефлексію з приводу змісту тексту, рефлексію з приводу форми тексту, осмислення й аналіз тексту [2, с. 84].

Навичка читання активно формується впродовж навчання в початковій школі, а її вдосконалення триває впродовж усього життя.

Відповідно до рівня сформованості навички виділяють такі типи читання: за літерами (складання слів із літер), характерне для перших етапів навчання; за складами (складання слів із складів, що виступають одиницею графічної інформації), вирізняється низькою швидкістю, промовлянням; за словами (одиницею графічної інформації є слово), так читає більшість людей, швидкість близько 1000 знаків за хвилину; за поняттями (зчитування інформації, думок у тексті за ключовими словами), швидкість читання 5000 знаків за хвилину і більше.

Навичка читання має такі складові: смислову та технічну сторони.

Розглянемо смислову сторону навички читання. Ця якість, що є провідною, передбачає розуміння читачами більшої частини слів у тексті, ужитих як у прямому, так і в переносному значеннях, змісту речень, смислових зв'язків між ними і частинами тексту, його фактичного змісту й основного смислу [9]. Критерієм оцінки цієї складової навички читання виступає коефіцієнт засвоєння матеріалу, що показує відсоткове співвідношення кількості матеріалу, що був засвоєний, до всього змісту тексту.

Розглянемо технічну складову навички читання. Техніка читання охоплює такі компоненти як спосіб читання, правильність, виразність, темп.

Під час навчання молодші школярі оволодівають двома способами читання – уголос і мовчки. Читання вголос – це чітке, плавне, безпомилкове, достатньо виразне читання цілими словами у відповідному темпі. Читання мовчки – читання «очима», без зовнішніх мовленнєвих рухів, характеризується активізацією процесів розуміння, запам'ятовування і засвоєння прочитаного, а також зростанням темпу, порівняно з читанням уголос [8].

Правильність читання забезпечується відповідністю таким критеріям, як: безпомилковість відтворення звукового наповнення прочитаного, тобто читання без пропусків букв, складів, їх перестановок, вставки зайвих букв, складів; ритмічність (або плавність) читання, яка виявляється при злитому промовлянні складів у словах і злитій вимові ненаголошених службових слів з повнозначними частинами мови; дотримання орфоепічних норм,

передусім наголошування складів, вимови тих звуків і слів, які в мовленні дітей зазнали впливу діалектного оточення [6, с. 269].

Під виразністю читання розуміється таке читання, у процесі якого читець, застосовуючи різні інтонаційні засоби, передає задум автора і його почуття. Тому основні вимоги до нього пов'язані з інтонацією, яка включає складний комплекс елементів вимови, зокрема ритм, темп, тембр, інтенсивність, логічний наголос. Щоб досягти цього, необхідно також мати навички аналізу змісту твору. Виразним може бути лише читання вголос [6, с. 270 – 277].

Темп (або швидкість) читання характеризується кількістю слів (або знаків) прочитаних за одиницю часу. В Україні діють затверджені нормативи з темпу читання вголос і мовчки для учнів 2 – 4 класів [8, с. 18]. Швидкість читання є основним критерієм оцінки техніки читання. Вплив цього компонента на формування повноцінної навички читання має виключне значення.

З одного боку, збільшення темпу читання дозволяє обробити більші об'єми інформації за той же час, що дуже актуально в умовах інформаційного буму. З іншого боку, проведені дослідження показали, що існує залежність між швидкістю й розумінням при читанні: «...при швидкому читанні розуміння йде краще, бо різні процеси відбуваються з різною швидкістю і сама швидкість розуміння відповідає більш швидкому темпу читання» [4, с. 88]. Є ще один аргумент на користь збільшення швидкості читання – успішність у навчанні.

На сучасному етапі розвиваються методики з вдосконалення навички читання. Насамперед вивчається можливість розвитку техніки читання, збільшення швидкості (Ф. Лезер, В. Мельник та ін.). Водночас триває процес розробки алгоритмів усвідомлення, запам'ятовування та відтворення прочитаного матеріалу (І. Ільясов, В. Ляудіс, І. Усачова та ін.). Розробляються інтегративні методики раціонального читання, спрямовані на вдосконалення читання за обома зазначеними параметрами (О. Андрєєв, Л. Хромов, М. Зіганов та ін.) [15, с. 74].

Автори інтегративної методики О. Андрєєв та Л. Хромов розкриваються поняття таким чином: «Раціональне читання – це суцільне читання тексту, що забезпечує повне і якісне засвоєння прочитаного і виконується нетрадиційними методами» [1]. При цьому критерієм для оцінки рівня навички читання виступає продуктивність читання – інтегрований показник, що враховує як кількісно-якісну оцінку, так і об'єм

засвоєного матеріалу за одиницю часу. Продуктивність читання є добутком коефіцієнта засвоєння та швидкості читання і вимірюється в кількості слів за хвилину. Методику розрахунку цього показника описала дослідниця В. Хамідова [16, с. 29 – 31].

Нами була проведена робота щодо вивчення стану сформованості навичок раціонального читання саме в майбутніх учителів початкової школи. Матеріалом для оцінювання навички читання студентам було запропоновано текст наукового характеру та 10 питань до нього.

Критеріями для оцінки навички читання визначено такі: швидкість читання; коефіцієнт засвоєння матеріалу; продуктивність читання.

Швидкість читання характеризує технічний компонент навички читання і визначається як об'єм тексту (слів, знаків), що прочитаний за одиницю часу (хвилину, секунду). У нашому дослідженні одиницею виміру визначено кількість слів за хвилину. Аналіз кількості студентів відповідного рівня швидкості читання представлено на рис. 1.

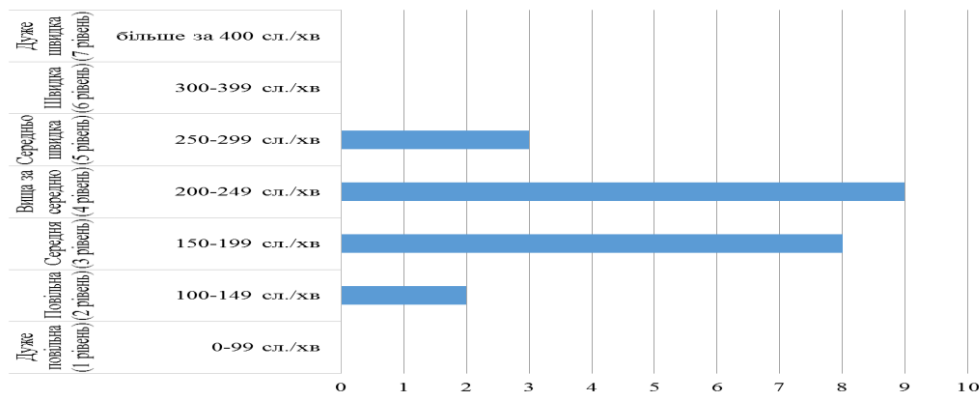

Рис. 1. Аналіз кількості студентів відповідного рівня швидкості читання

Оцінювання відбувалося методом тестування. Зведені результати оцінювання наведені у таблиці.

Вивчаючи отримані дані, ми можемо зробити висновки. Переважна більшість студентів читає на достатньому рівні (3, 4 і 5) – приблизно 91 % студентів. Але в той же час ці дані демонструють, що в групі немає жодного студента, який володіє прийомами раціонального читання (6 рівень).

Коефіцієнт засвоєння матеріалу в групі студентів складає від 5 % до 60 %. Майже половина студентів (45 %) практично не усвідомлює те, про що читає (дуже поганий рівень). Разом із тими, хто має поганий та задовільний коефіцієнт засвоєння матеріалу (82 % студентів) становить переважну більшість. Аналіз цих даних свідчить, що смислова сторона навички читання студентів фактично не сформована, необхідний не лише

розвиток, але й опанування базовими прийомами смислового опрацювання текстів, виділення головного, розвиток навички смислової здогадки тощо.

Таблиця 1

Продуктивність читання студентів

	Швидкість читання		Коефіцієнт усвідомлення матеріалу		Продуктивність читання	
	значення, сл./хв	рівень	значення, %	рівень	значення, сл./хв	рівень
Оксана Л.	187	3	5	1	9	НП
Маргарита М.	100	2	10	1	10	НП
Тетяна А.	121	2	15	1	18	НП
Оксана Б.	212	4	10	1	21	СТ
Альона М.	145	2	15	1	22	НП
Ніна Г.	160	3	15	1	24	НП
Вікторія Д.	191	3	15	1	29	НП
Олена З.	195	3	15	1	29	НП
Вікторія Ш.	230	4	15	1	35	СТ
Дар'я Б.	251	5	15	1	38	ПВ
Наталля Ч.	195	3	25	2	49	НП
Юлія Х.	211	4	25	2	53	СТ
Юлія Т.	243	4	25	2	61	СТ
Юлія Д.	254	5	25	2	64	ПВ
Софія К.	230	4	30	2	69	СТ
Альона Л.	180	3	45	3	81	СТ
Олена Б.	200	4	45	3	90	СТ
Анастасія М.	169	3	55	4	93	СТ
Вікторія М.	230	4	45	3	104	СТ
Анна Л.	238	4	55	4	131	СТ
Оксана З.	230	4	60	4	138	СТ
Вікторія Н.	274	5	55	4	151	СТ
Середній показник	202		28		60	

Більшість студентів має стандартно-типовий рівень продуктивності читання. Здебільшого до цієї групи увійшли студенти з достатньою швидкістю читання (найменший показник 169 слів за хвилину), що частково компенсує низькі показники коефіцієнта усвідомлення матеріалу.

Є студенти з достатньо високою швидкістю читання (близько 250 слів за хвилину) та низьким рівнем усвідомлення. Відповідно їх рівень продуктивності читання – поверховий, тобто формується лише загальне

уявлення щодо прочитаного, але переважна більшість інформації, зокрема важливої, відсіюється. Більше третини студентів мають низькопродуктивний рівень читання, тобто читання повільне, вимагає багато часу, але все одно інформація студентом не усвідомлюється і не засвоюється (максимальний коефіцієнт засвоєння в цій групі становить 25 %). Відсутність студентів із високопродуктивним рівнем читання свідчить про те, що немає жодного студента, який володіє навичками раціонального читання. Немає в групі також студентів із нераціональним рівнем продуктивності читання, який притаманний відповідальним, прискіпливим, педантичним людям.

Таким чином, оволодіння майбутніми вчителями навичкою раціонального читання сприятиме формуванню навички раціональної роботи з книгами та іншими джерелами інформації, зокрема навчальної в молодших школярів. Розвинута навичка раціонального читання має вагомий вплив і на розвиток пізнавальних процесів студентів (мислення, пам'ять, уява, увага). Це дає змогу майбутнім учителям опрацьовувати значну кількість наукових джерел, робити певні висновки щодо прочитаного та почутого.

Висновки. Реалізувати підготовку студентів до формування навички раціонального читання в молодших школярів доцільно через упровадження різноманітних прийомів під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу та розробки спецкурсу. Саме це і є темою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев О. А. Учитесь быстро читать : Кн. для учащихся ст. классов / О. А. Андреев, Л. Н. Хромов. – М. : Просвещение, 1991. – 160 с.
2. Безруких М. М., Движения глаз в процессе чтения как показатель сформированности навыка. / М. М. Безруких, В. В. Иванов // Новые исследования. – 2008. – №16-1. – С. 84 – 102.
3. Борецька Г. Е. Методика формування іншомовної компетентності у читанні / Г. Е. Борецька // Іноземні мови. – 2012. – №3. – С.18 – 27.
4. Выготский Л. С. Умственное развитие детей в процессе обучения / Л. С. Выготский. – М.; Л. : Учпедгиз, 1935. – 134 с.
5. Доналдсон М. Мыслительная деятельность детей / М. Доналдсон / Под ред. В. И. Лубовского. – М. : Педагогика, 1985. – 192 с.
6. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, В. Я. Мельничайко та ін.. – К. : Вища школа, 1989 . – 423 с.
7. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке / З. И. Клычникова. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.

8. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів для 2 – 4 класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf
9. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов. / О. Ю. Богданова, В. Г. Маранцман, В. Ф. Чертов, Н. П. Терентьева и др. – В 2 ч. Ч. 1.–М. : Просвещение, ВЛАДОС, 1994. – 288 с.
10. Новиков А. М. Педагогика: словарь системы основных понятий. – М. : Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.
11. Педагогическое речеведение : Словарь-справочник / Под ред. Т. А. Ладыженской, А. К. Михальской; сост. А. А. Князьков. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 312 с.
12. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/img/zstored/files/НаказМОНвід21_08_2013_1222.doc
13. Психологичний словник / за редакцією В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
14. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2т. Т. 1. / С. Л. Рубинштейн – М. : Педагогика, 1989. – 488с.
15. Теоретичні та інструктивно-методичні матеріали для учасників науково-педагогічного проекту «Інтелект України» / За заг. ред. І. В. Гавриш, С. В. Кириленко. – Харків : Стиль-Іздат, 2011. – 112 с.
16. Хамидова В. Р. Как улучшить память и освоить технику скорочтения / В. Р. Хамидова. – М. : АСТ, 2009. – 317 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Andreev, O. A., & Hromov L. N. (1991). *Uchites bystro chitat [Learn to read quickly]*. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].
2. Bezrukikh, M. M., & Ivanov, V. V. (2008). Dvizheniya glaz v protsesse chteniya kak pokazatel sformirovannosti navyka [Movement of the eyes in the reading process as an indicator of the skill formation]. *Novye issledovaniya – New research, 16-1*, 84–102 [in Russian].
3. Boretska, H. E. (2012). Metodyka formuvannia inshomovnoi kompetentnosti u chytanni [Methodology of forming foreign language competence in reading]. *Inozemni movy – Foreign languages, 3*, 18-27 [in Ukrainian].
4. Vygotskiy, L. S. (1935). *Umstvennoe razvitie detey v protsesse obucheniya [Mental development of children in the learning process]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].
5. Donaldson, M. (1985). *Myslitel'naya deyatel'nost detey [Children's thinking activity]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
6. Doroshenko, S. I., Vashulenko M. S., & Melnichaiko, V. Ya. (1989). *Metodyka vykladannia ukraïnskoi movy [Methodology of teaching Ukrainian]*. Kyiv: Vishcha shkola [in Ukrainian].
7. Klychnikova, Z. I. (1983). *Psikhologicheskie osobennosti obucheniya chteniyu na inostrannom yazyke [Psychological features of teaching reading in a foreign language]*. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].
8. Literature chitannia. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia 2-4 klasiv [Literary reading. Curriculum for comprehensive educational institutions for 2nd – 4th forms]. (n.d.). [mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua). Retrieved from: http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf

9. Bogdanova, O. Ju., Marantsman, V. G., Chertov, V. F., & Terenteva, N. P. (1994). *Metodika prepodavaniya literatury: Uchebnik dlja ped. vuzov. [Methodology of teaching literature]*. Moscow: Prosveshhenie, VLADOS [in Russian].
10. Novikov, A. M. (2013). *Pedagogika: slovar sistemy osnovnykh ponyatiy [Pedagogy: the dictionary of the system of basic concepts]*. Moscow: Izdatelskiy tsentr IET [in Russian].
11. Ladyzhenskaya, T. A., & Mikhalskaya, A. K. (1998). (Eds.). *Pedagogicheskoe rechevedenie: Slovar-spravochnik [Pedagogical Speech: Dictionary-Directory]*. Moscow: Flinta, Nauka [in Russian].
12. Pro zatverdzhennya oriyentovnykh vymoh otsinyuvannya navchalnykh dosiahnen uchniv iz bazovykh dystsyplyn u systemi zahalnoi serednoi osvity [On approval requirements tentative assessment of students' achievements in the basic subjects in the system of comprehensive secondary education]. (n.d.). *mon.gov.ua* Retrieved from: mon.gov.ua/img/zstored/files/NakazMONvid21_08_2013_1222.doc [in Ukrainian].
13. *Psyhologichnyi slovnik [Psychological Dictionary]*. (1982). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
14. Rubinshteyn, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psikhologii [Fundamentals of General Psychology]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
15. Gavrish, I. V., & Kirilenko, S. V. (2011). (Eds.). *Teoretichni ta instruktivno-metodichni materialy dlja uchastnykiv naukovo-pedahohichnoho proektu «Intelekt Ukraini» [Theoretical and instructional and teaching materials for participants of scientific and pedagogical project «Intelligence Ukraine»]*. Kharkov: Stil-Izdat [in Ukrainian].
16. Hamidova, V. R. (2009). *Kak uluchshyt pamyat i osvoit tekhniku skorochteniya [How to improve memory and master the technique of speed reading]*. Moscow : AST [in Russian].